

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.201

SURİYE İÇ SAVAŞINI OBJEKTİFTEN İZLEMEK WATCHING SYRIAN CIVIL WAR THROUGH THE LENS

Hilal S. YILMAZ*

Öz

Suriye’de on yıla yaklaşan bir süredir global çekişmelerin yıkımı artırdığı bir iç savaş felaketi yaşanmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu trajik durum dünyada birçok sanatçının ilgisini çekmekte özellikle 2014 yılından itibaren birçok belgeselci bölgeye akın etmektedir. Halep’te bir kafede ilk kez 1908’de gösterime giren bir filmle sinema macerası başlayan ülkede yönetmenler daha çok baskı rejimine karşı filmler ile isimlerini duyurabilmiştir. Günümüzde ağırlıklı olarak belgeseller savaştan kaçışa, sürgüne ve mülteciliğe odaklanmakta ve rejimi sert bir dille eleştirmektedir.

Toplumsal referansları içinde barındıran belgesel filmin oluşumunda gözlem en etkin yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bölge ile ilgili belgeseller ışığında tarihsel süreç izlenebilmekte belgesel sinemanın paralelinde coğrafyanın içinde bulunduğu durum ayrıntılı bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Bölgede şu ana kadar on üç milyon kişinin evinden olduğu ve neredeyse yarım milyon insanın hayatını kaybetmiştir. Bu çalışmada, Baas rejimine, DAES’e ve Beşar Esad’a karşı direnişi merkeze koyan Suriye belgesellerinin öneminin, sinemasal değerden ziyade toplumsal bellek görevi görmekte olmalarından kaynaklandığı ve bu bağlamda büyük önem taşıdıklarının ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye Savaşı, Belgesel, Suriye Sineması.

Abstract

Syria had been introduced to cinema in 1908 by a screening at a cafe in Aleppo. Acclaimed filmmakers are usually known for their work that criticizes the anti democratic practices of the government. Since the war mostly documentaries are being produced and they continue to oppose Baas regime and focus on the destruction, the exiles, and the refugees.

Observation is the most effective method in making documentaries that embodies the social references. Documentaries shot in the region make it possible to follow the historical timeline and to observe the situation in detail. Since the beginning of the war thirteen million Syrians have been displaced and almost half a million people have been killed. The piece aims to express that the importance of the documentaries about Syria which center around the resistance against the regime, ISIS, and Bashar Al-Assad depends more on their mission as the collective memory, which is crucial for the region, rather than their cinematic value.

Keywords: Syrian War, Documentary, Syrian Cinema.

* Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

GİRİŞ

Ortadoğu sadece dünya haritasında görülen çizgilerle kavranabilecek bir coğrafyadan çok uzak bir bölgedir. Kabaca Türkiye, İran, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Doğu Akdeniz ve Mısır'ı içine alan Ortadoğu bölgesi, tüm bu ülkelerin ortak kültürü olarak görülebilir. Ortadoğu'nun kendine özgü sosyal yapısı tarihsel boyut ile ele alındığında, sayısız medeniyetin mirası ile yoğrulmuş olan ve yüzyıllar boyu ticaret yollarına da ev sahipliği yapmış bölgenin hem etnik, hem dini hem de kültürel bağlamda müthiş bir mozaik olduğu görülebilmektedir. Dünya Savaşı sonrası emperyal çıkarların ve güç dengelerinin gözetiminde sınırları çizilen ülkelerin, petrol ve doğalgaz rezervlerinin çoğunu içinde barındırması ve üç semavi dinin doğum yeri olması stratejik önemlerini artırmış ve günümüzde de süren büyük kaosu beslemiştir. Doğu ile batının kucaklaştığı coğrafyada Suriye on yıla yaklaşan bir süredir global çekişmelerin yıkımı artırdığı bir iç savaş felaketi yaşamaktadır.

Savunma Bakanı iken gerçekleştirdiği darbe ile 1970'te iktidarı ele geçiren Hafız Esad Suriye'yi acımasız bir rejimle idare etmiştir. Ülkesinde muhaliflere karşı gerçekleştirdiği birçok sert müdahale ve katliam ile anılan Esad yirmi dokuz yıllık iktidarının ardından akciğer kanserine yenik düşmüştür. Ölümünden sonra 2001'de ülkenin başına eğitim hayatını İngiltere'de sürdürmekte olan göz doktoru oğlu Beşar Esad geçmiş ve kendisinden hem ulusal hem de uluslararası arenada büyük reformlar, demokratik açılımlar beklenmiştir. Beklentileri büyük oranda boşa çıkartan Beşar Esad'a karşı 2011 Mart ayında siyasi özgürlüklerin kısıtlanması, yolsuzluk ve işsizlik gibi memnuniyetsizliklerin gittikçe büyüdüğü ülkede Arap Baharından etkilenen gösteriler başlamıştır (Kömürcü 2018). Hükümetin gösterilere sert müdahalesi Beşar Esad'ın istifası için protestoların ülke çapına yayılmasına sebep olmuştur. Daha katı yasakların ve uygulamaların hayata geçmesine sebep olan ve Esad yönetimi tarafından dış güçlerin desteklediği terör olayları şeklinde tanımlanan protestolar günden güne daha şiddetli bir hal almıştır. Hükümet karşıtlarının baskılara karşı silahlanan güvenlik güçlerine karşı verdiği mücadele artık Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, İran, İngiltere gibi ülkelerin de müdahale ettiği çok kanlı bir iç savaş haline gelmiştir. Adeta global bir savaş ringine dönüşen Suriye'de gün geçtikçe küresel güçler tarafından da desteklenen Sünniler ve Şiiler arasındaki mezhep çatışmaları ile DAESH, PYD gibi terör örgütlerinin faaliyetleri bu savaşın bitmesine izin vermemektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana savaş, propaganda ve sinema ilişkisi hep önemli bir unsur olarak algılanmakta özellikle halkı etkileyip kendi konumlarını güçlendirmede başarılı olan Sovyetler Birliği'nin ve Almanya'nın bu stratejinin geliştirilmesinde katkısı büyük olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan seksen yıl sonra sinema hala aynı amaç doğrultusunda kullanılmaya devam etmektedir. Suriye'deki savaşta da bir tarafta rejim yanlıları tüm imkanları kendi haklılıklarını dünyaya göstermek için kullanırken diğer tarafta muhalifler az sayıda istisna dışında belgesel yapımı ile sınırlandırılmış durumdadır. Resmi sitesinde yazıldığı üzere 2011 ve 2018 yılları arasında Suriye Ulusal Sinema Kurumu otuza yakın uzun metraj film üretmiştir (Baladi, 2019).

Sinema günümüzün en etkili sanatsal formlarından biri kabul edilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde Suriye'de sinemanın bugünkü konumunun anlaşılabilmesi açısından genel bir bilgilendirmeye yer verilmiş, sinemanın ülkeye girdiği yıldan günümüze yaşadığı macera özetlenmeye çalışılmıştır. İçinde yaşadığımız iletişim çağı bu bağlamda sinemanın özellikle de belgesel sinemacılığının önemini artırmıştır. Yüzyılı aşan ömrüyle belgesel filmde, gerçek konu ve malzemelere dayalı araştırmalar estetik bir bütünlükte görselleştirilme yoluyla seyirciye aktarılmaktadır. Zaman ve mekânın, insan ve doğanın, toplumsal ve bireysel değişimlerin gözlem ve bulguları açısından büyük önem taşıyan belgeseller içerdiği konu bütünlüğü ve gerçeğin yeniden kurgulanışıyla izleyiciyi üzerinde hem zihinsel hem de duygusal etkenleri kullanarak toplumsal hafızanın canlı tutulmasına aracılık ederler. Ünsal Oskay'a göre; "Belgesel film, insanın doğa ile ve başka insanlarla kurduğu ilişkinin belirli bir biçimden kaynaklanan unutmaya, acımasızlığa ve mutsuzluğa karşı direnen bir sanat formu, bir sanat alanıdır." (Rıza, 1997, 148).

Yaşadığımız dünyanın gerçekliği olarak nitelendirebileceğimiz belgesel film gerçek olayları, kişileri ve mekanları ele alma iddiası ile demokrasi, özgürlük ve sağlıklı bir toplum hedefi için gün geçtikçe daha farklı misyonlar üstlenmekte bir bakıma vicdanlara da ciddi sorumluluklar yüklemektedir. Bu çalışmada zamana ayna tutan belgesellerin Suriye'de yaşananlara, olayların tarihsel sürecine, ideolojik bakış açılarına, insanı durumların gözlenmesine dair görsel bir kodlama görevi gördüğünü ve yaşam ile sanatın geçirgenliği bağlamında önemli bir örnek teşkil ettiğini ortaya koymayı amaçlanmaktadır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümleri sırasıyla, coğrafyanın dışından ve Suriye coğrafyasına ait belgeselcilerin savaş bağlamındaki yapıtlarına odaklanmakta, farklı bakış açıları doğrultusunda Suriyelilerin ve dünyanın geri kalanının savaşı

yorumlamasının karşılaştırmalı analizi ortaya konmaktadır. Suriye’de bu dönemde çekilen tüm belgeseller özellikle yeni jenerasyon için bir referans noktası oluşturacaktır. Bu filmler tüm bu savaş dönemini bir anlamda kayıt altına almakta, haber kayıtlarından farklı olarak büyük oranda yıkıma uğrayan Suriye halkının hafızası için birbirinden ayrı öznel yapıları ile tarihe çok kıymetli sinemasal arşivi miras bırakmaktadır.

1.SURİYE SİNEMASINA GENEL BAKIŞ

Halep’te bir kafede ilk kez 1908’de gösterime giren bir filmle sinema macerası başlayan Suriye’de o tarihten sekiz yıl sonra ilk sinema salonu Osmanlı yönetimi tarafından Şam’da açılmıştır. Bir ay sonra yakılıp kül edilen sinema salonunu Osmanlı yönetimini devralan Fransız mandasının ardı ardına Şam’da açtığı salonlar izlemiştir. İlk Suriye filmi 1928 yapımı sessiz, siyah beyaz *Al Muttaham al Baree / The Innocent Suspect* (Yön.Rasheed Jalal) filminin önemi Fransız kültür egemenliğine karşı gelerek milli kültür oluşumuna katkı sağlamayı hedeflemiş olmasıdır. Gerçek olaylardan esinlenen film Şam’ın mahallelerini hedef alan hırsız çetesinin hikayesini anlatır. Sanatsal ve teknik açıdan bakıldığında Suriye’de o dönemde gösterime giren Fransız filmleriyle yarışması mümkün olmayan film bir bakıma bağımsızlık ve milli egemenlik arzusunu temsil etmesiyle halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Filistin’deki İngiliz yönetimi gibi Suriye’deki Fransız yönetimi de yerli filmler konusunda büyük endişe taşımış ve gösterimleri engellemek için birçok girişimde bulunmuştur. Filmin ekibi Suriye’nin ilk yapım şirketi olan Hermon Film’i kurmuş ve 1934’te ikinci sessiz siyah beyaz filmleri *Taht Sama'a Dimashq / Şam’ın Gökyüzünün Altında* (Yön.Ismail Anzour) gösterime girmiştir. Ancak bu film de Mısır’ın ilk sesli müzikali olan *Inshudat al-Fuad / Gönül Şarkısı* (1932) (Yön.Mario Volpe) filminin gölgesinde kalmış, büyük bir ticari başarısızlığa uğramıştır.

Suriye’nin 1947 yılında ilan ettiği bağımsızlığını takiben 1950’ler boyunca film yapımı gelişme göstermiş ancak basiretsiz denebilecek dağıtım yapılanmasının dezavantajından kurtulamamıştır. 1960’larda öncülerinden daha fazla kar getiren, piyasaya hitap ettikleri söylenebilecek olan *Aqd al-Lulu / İnci Kolye* (1965) (Yön.) gibi komedi filmleri öne çıkmıştır. Bu yıllar film sektörünün büyük oranda Kültür Bakanlığı bünyesinde 1963’te kurulan Ulusal Sinema Kurumu tarafından idare edilmeye başlandığı yıllardır. Her ne kadar belirgin bir biçimde milliyetçi belgeseller öne çıkmaya başlasa da sektörün gelişme gösterdiği yadsınamaz. 1963’te televizyon yayınının başlamasıyla da belgesellerin yapım ve gösterimi artmıştır. Nazih Shabandar, Rasheed Jalal ve Qays al-Zubeydi dönemin etkili yönetmenleri arasındadır. Suriye’nin Golan Tepelerini İsrail’e kaybettiği ‘Altı Gün Savaşı’nın ardından hükümet sektördeki tüm yapım ve dağıtım tekeline almış, bunun sonucunda da özel sektör 1960’ların sonunda havlu atmıştır. Hükümet daha çok Suriye’nin tarım, sağlık ve ulaşım alanlarındaki gelişmelere odaklanan filmlere eğilmiş bir başka deyişle Suriye sinemasının işlevi propaganda aracı olmakla sınırlandırılmıştır. Hükümetin yönetimi altında çekilen ilk konulu film Yugoslav Počko Fockovic’in yönettiği, 1967’de gösterime giren sosyal adaletsizliği fakir bir kamyon şoförünün hikayesiyle anlatan *Sa’eq al-Shahinah / Kamyon Şoförü* filmi olmuştur.

Kahire 1960’lı yıllarda sinema eğitimi sağlayan tek Arap şehridir. 1960’ların sonlarına doğru Suriye hükümeti Ulusal Sinema Kurumu eliyle genç yeteneklere Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde sinema eğitimi almaları için burs sağlamaya başlamıştır. Bu olanaklar sayesinde o dönemki adı ile Çekoslovakya’dan diploma ile dönen ve ülkesinde film çekmeye başlayan ilk yönetmenlerden biri Nabil Maleh olmuştur. (Salti, 2007) Nabil Maleh’in ilk uzun metraj filmi *Al-Fahd / Leopar* (1973), toprağının zenginler tarafından hacedilmesinin ardından hapse giren fakir bir çiftçinin hikayesini anlatır. Hapisten kaçarak mücadelesine devam eden bu kahramanı film eleştirmenleri Che Guevara’ya benzetmiş, aynı zamanda dünyaya Filistinli köylülerin şartlarını hatırlatmıştır. Locarno Film Festivalinden büyük ödülle dönen film 1990’ların başına kadar Abdellatif Abdul-Hamid’in *Layali Ibn Awah / Çakal Geceleri* (1989) ve *Rassalle Chafahiya / Sözlü Mektuplar* (1991) filmleriyle birlikte ülkenin en sevilen yapımlarından biri olmayı sürdürmüştür. Yönetmen Samir Zikra, Mohammad Malas, Oussama Mohammad ve Abdellatif Abdul-Hamid ünlü Rus Sinema Enstitüsü’nden mezun olan diğer önemli isimlerdir.

1967’de İsrail’e kaybedilen Golan tepelerininin kaybı Suriye için yenilginin en büyük sembollerinden biri olmuştur. Özellikle 1980’lerle birlikte Suriye’de yapılan birçok filmde Filistin metaforu kendine yer bulmuştur. Bu dönem eleştirmenler tarafından Suriye Sineması’ndaki auteur yaklaşımların filizlendiği dönem olarak değerlendirilmiştir. (Salti, 2007: 32) Bu dönemde yapılan *Hadithat al-Nosf Metr / Yarım Metre Olayı* / (1980) (Yön.Samir Zikra), *Ahlam el-Madina / Kentin Düşleri* (1984) (Yön.Mohammad Malas) gibi filmlerin birçoğu otobiyografik özellikler taşımakta aynı zamanda resmi tarihle çelişmektedir. Bu dönemin yönetmenleri didaktiklikten ve doğmadan uzak durmayı başarmış, kahramanlardan ziyade inandıkları

değerleri, değişken ruh halleri ve patlamaları ile sıradan insanları perdeye yansıtmıştır. Suriye toplumuna başka bir travmayı hatırlatan mekanlardan Hafız Esad rejiminin 1980’de büyük bir katliam gerçekleştirdiği Hama şehri de birçok filmde kendini göstermiştir. Şehir Suriye halkı için bir bakıma filmlerdeki masumiyetin sonu motifli hikayeleri, eleştirel bir uyanışı ve rejimin yerine getirmediği vaatleri ifade etmektedir.

Auteur filmlerin konuları resmi tarihin pompaladığı büyük kahramanlıkların ve zaferlerin anlatıldığı hikayelere arkasını dönmüş bunun yerine merkeze eleştirel bakış açısını oturtmuştur. Bu dönemin yönetmenleri bir bakıma toplumsal bir görev üstlenmiş, her karede, her diyalogda dönemin Suriye’sini ortaya koymuşlardır. 1970’lerdeki gibi hayal ürünü kahramanların hikayeleri yerine halkın yaşadığı hayatın gerçeklerine odaklanmışlardır. 1964 yılında Kültür Bakanlığı bünyesinde kurulan Ulusal Sinema Kurumu yurt dışında eğitim görmüş sinemacılarına üyelik ve proje yapım desteği için başvuru olanağı sunmuştur. (Bank, 2017). Kimin yönetmenlik yapabileceği ve filmlerin içerikleri konusunda karar yetkisini elinde tutan kurum yapımın her aşamasında sansür mekanizmasını çalıştırmaktadır. İlk başlarda yüksek kalitede ve yenilikçi işler ortaya konulmasına destek olmuş olan kurum çok geçmeden tüm yönetmenleri Baas ideolojisi ile aynı çizgide olmaya zorlamıştır. Her şeye rağmen zaman zaman sansürün etrafından dolanarak yaratıcı ve eleştirel işlere imza atmayı başarabilen sinemacılar olmuştur. İfade özgürlüğünü kısıtlamalar getiren diğer otoriter rejimlerde olduğu gibi, burada da sanatçılar koşullara göre çeşitli metafor ve alegorik anlatım kullanarak yapıtlarına eleştirel bir çerçeveye oturtmayı başarabilmişlerdir.

Ossama Mohammed’in *Nudjum al-Nahar / Gündüz Vakti Yıldızlar* (1988) ve *Sunduq Al’dunya / Fedakarlıklar* (2002) filmleri ile Abdellatif Abdul-Hamid’in *Layali Ibn Awa / Çakal Geceleri* (1988) ve *Rassalle Chafahyia / Sözlü Mektuplar* (1991) filmlerinde toplumun çekirdeği aileyi görmek mümkün olmaktadır ve bunlarda ataerkil düzende gücü elinde tutan baba, dede ya da büyük ağabeyin eleştirisi aynı zamanda katı rejimin eleştirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Nudjum al-Nahar / Gündüz Vakti Yıldızlar* (1988) filminde evin reisi ile Esad’ın benzerliği tartışılmayacak kadar açıktır. *Çakal Geceleri* (1988) ve *Sözlü Mektuplar* (1991) filmlerinde aile reisinin ordu bağlantısı ve ailesine karşı katı otoriter tutumu askeri kamplardaki disiplini akla getirmektedir. 1990’lardan Suriye’deki savaşa kadar *Sunduq Al-dunya / Fedakarlıklar* (2002) (Yön. Ossama Mohammed), *Taht Al-Sakf* (2005) (Yön. Nidal Debs), *Al-layl Al-tawell* (2009) (Yön. Hatem Ali) ve *Dimasqhq Ma’a Hobee* (2010) (Yön. Mohamad Abdulaziz) gibi filmler uluslararası festivallerde önemli başarılar elde etmiş ve ödüllerle dönmüşlerdir.

Sunduq Al-dunya / Fedakarlıklar (2002) (Yön. Ossama Mohammed)†

2. YABANCI BELGESELLERİN GÖZÜNDEN SURİYE’DEKİ SAVAŞIN ANLATIM YAPISI

Birleşmiş Milletler’in verdiği bilgilere göre 500 bine yaklaştığı bildirilen ölü sayısı Suriye’nin 2011 yılından bu yana yaşadığı yıkımın bilançosunun çok ağır olduğunu gözler önüne ermektedir. (BBC Türkçe

†<https://www.imdb.com/title/tt0303792/mediaviewer/rm2333687552>

Haberler, 2018) Bunun yanı sıra savaş öncesi 22 milyon nüfuslu ülkenin yarısından fazlası yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ülke sınırları içinden yerlerinden edilenlerin sayısı altı milyonu geçmiş, mülteci olanlarda da aynı rakamlara yaklaşmıştır. Savaştan kaçan Suriyeliler Türkiye, Lübnan ve Ürdün'deki mülteci kamplarında varlık savaşını vermekte ve başka ülkelere iltica etmek için her gün hayatlarını riske atmaktadır. Kalanlar için ise şartlar çok ağırlaşmıştır; çok sayıda vatandaşın sağlık ve gıda yardımı ihtiyacı karşılanamamakta, eğitim hakkından mahrum kalan çocukların sayısı da günden güne artmaktadır. Aralıksız dini, siyasi ve askeri çekişmelerin yaşandığı, her daim yangın yeri olan Ortadoğu bölgesi için çok da yeni bir şey olmayan Suriye'nin iç huzursuzluğu hızla küresel bir çekişmenin yaşandığı bir bölge konumuna gelmiştir. Yedi yılı aşkın bir süredir çektiği acılar ve içinde bulunduğu trajik durum dünyada birçok sanatçının ilgisini çekmekte özellikle 2014 yılından itibaren birçok belgeselci bölgeye akın etmektedir.

Andrea Kalin ve Oliver Lukacs imzalı Amerikalı yapım *Red Lines / Kırmızı Çizgi* (2014) belgeseli, Suriye'de kendi insanının özgürlük, daha fazla demokrasi talebine saldırı ile yanıt veren Beşar Esad'ın kimyasal silah kullanımı, gazetecileri hedef alması, yardım konvoylarını bombalaması gibi acımasız yöntemlerini dünyaya duyurmayı amaçlamıştır. Belgesel yaklaşık iki saat boyunca korkunç şartlar altında iki Suriyelinin yasaklı gazetecilerin, uluslararası yardım kuruluşlarının ve kifayetsiz dış ülkelerin boşluğunu doldurma çabasını anlatmaktadır.

Patronlarının itirazlarına karşı gelerek siviller için olduğu kadar basın mensupları için de dünyanın en tehlikeli bölgesi ilan edilen Suriye'ye giden Newsweek Ortadoğu editörü Janine di Giovanni'nin bölgedekilerin çektiği acıları dünyaya duyurma çabasını Amerikalı yönetmen Robert Rippberger *Seven Days in Syria* (2015) isimli belgesel ile seyirciye ulaştırmıştır. Bir başka Amerikan yapımı olan *City of Ghosts / Hayaletler Kenti* (2017)(Yön. Matthew Heineman) Rakka'yı DAES'in elinden kurtarmaya çalışan bölge insanının hikayesini beyazperdeye taşırken *The White Helmets / Beyaz Miğferler* (2016) isimli belgeselde İngiliz Orlando Von Einsiedel'in kamerası Suriye'de her gün hava saldırısına uğrayan sivil halkın yardımına yılmadan usanmadan koşan ve kendi hayatlarını tehlikeye atarak molozların arasında arama kurtarma çalışması yapan gönüllü grubu takip etmektedir. Daha sonrasında grupla ilgili birçok spekülasyon yapıldıysa da üzerine bomba yağan Suriyeli sivil halkın yaşadıklarını ve hala yaşıyor olduklarını değiştirmemektedir.

City of Ghosts / Hayaletler Kenti (2017)(Yön. Matthew Heineman)[†]

Amerika Birleşik Devletleri'nden Sebastian Junger ve İngiliz Nick Quested'in birlikte yönettiği *Hell on Earth: the Fall of Syria and the Rise of Isis / Dünyadaki Cehennem: Suriyenin Düşüşü, DAES'in Yükselişi* (2017) isimli belgesel ise bölgede hayatta kalmak için verilen amansız mücadele hikayelerini ve dünyanın çeşitli

[†]<https://www.imdb.com/title/tt6333056/mediaviewer/rm2794865920>

ülkelerinden siyaset uzmanlarının Suriye'deki savaşa dair görüşlerini seyirci ile buluşturmaktadır. Tatar yönetmen Evgeny Afineevsky'in 2017 yapımı *Cries From Syria / Suriye'den Gelen Çığlıklar* onlarca muhalif ve gazeteci ile yapılan röportajların yanı sıra direnişin liderleri, insan hakları savunucuları ve ordudan atılan üst düzey subaylarla gerçekleştirilen görüşmelerle öne çıkmaktadır. Özellikle savaşın kuşkusuz en masum kurbanları olan çocukların isyanının yer aldığı bölümler büyük ses getirmiştir. Dile getirdikleri ile aslında onların gerçeğini algılayamayan ve bu konuda ne yapılması gerektiği konusunda yıllardır bir anlaşmaya varamayan dünyaya bir haykırıdır.

3. SURIYELİ BELGESELLERİN GÖZÜNDEN SURIYE'DEKİ SAVAŞIN ANLATIM YAPISI

Hafız Esad 2000 yılının Haziran ayında öldüğünde birçok insan arkasından başa geçecek olan oğlu Beşar Esad'ın ülkeyi daha özgür ve demokratik bir geleceğe taşıyacağını ümit etmiştir. Ancak bu umutlar çok geçmeden paramparça olmuş çok sayıda muhalif hapsedilmiş ya da sessizliğe gömülmek zorunda kalmıştır. Tüm bu olaylara karşın sanatçılar ve sinemacılar inandıkları şeyleri savunmaktan özgürlükleri pahasına vazgeçmemişlerdir. Özellikle genç jenerasyon içinde Suriye halkının endişelerini dile getirmeyi amaçlayan ve bunu yaparken de daha açık ve dolaysız bir dil kullanma kararlılığı güden bir sinema özlemi içinde olanlar öne çıkmıştır. Dijital video tekniklerinin erişiminin kolaylaştığı günümüz olanaklarının yardımı ile genç sinemacılar Ulusal Film Kurumu'ndan bağımsız işlere imza atmaya başlamışlardır.

2011 yılında hayata gözlerini yuman 1944 doğumlu Omar Amiralay, Baas rejimine karşı ödün vermeyen duruşu ile diğerlerine büyük cesaret vermiştir. Belgesel sinemacılığının gücüne dair beslediği derin inanç ve getirdiği yenilikçi yaklaşımın yanı sıra kara mizahtan sıkça faydalanan yönetmen *Tufan fi bilad al-Ba'th / Baas Ülkesinde Tufan* (2003) belgeselinde Baas ideolojisinin Suriye halkı üzerindeki etkilerini incelemiş, resmi ideolojinin okullar ve siyasal parti ile nasıl yaygınlaştırıldığını göstermiştir. Ülkedeki savaşın başladığı 2011 yılından bu yana Suriyeli yönetmenlerin filmleri özellikle rejimi eleştirmekte bunun yanı sıra savaştan kaçışa, sürgüne ve mülteciliğe odaklanmaktadır. Bu temalar doğrultusunda özellikle belgesel alanında çok iyi örnekler veren Suriyeli sinemacılar yapıtlarında kadınları dışarda bırakmamakta ve onları yok saymamaktadır. Toplumdaki farklı jenerasyonların baba Esad'a, Baas rejimine, DAES'e ve Beşar Esad'a karşı direnişini merkeze koyan belgesellerde gelecekte de vazgeçmedikleri görülmektedir. Suriye'nin hikayesi yıllar boyu kendi insanına baskı uygulayan, acımasız politikalar geliştiren bir devletin sebep olduğu müthiş bir yıkımın hikayesi olmayı sürdürmektedir. Ancak bunun yanı sıra bu hikaye bir taraftan da bu yıkıma şahit olanların bu yıkıma direnenlerin ve hayatta kalanların hikayesi olarak değerlendirilmelidir. Suriye halkı işkence görmüş, sürgün edilmiş, mülteci olmuştur ama hala hayatta kalmak için direnmektedir.

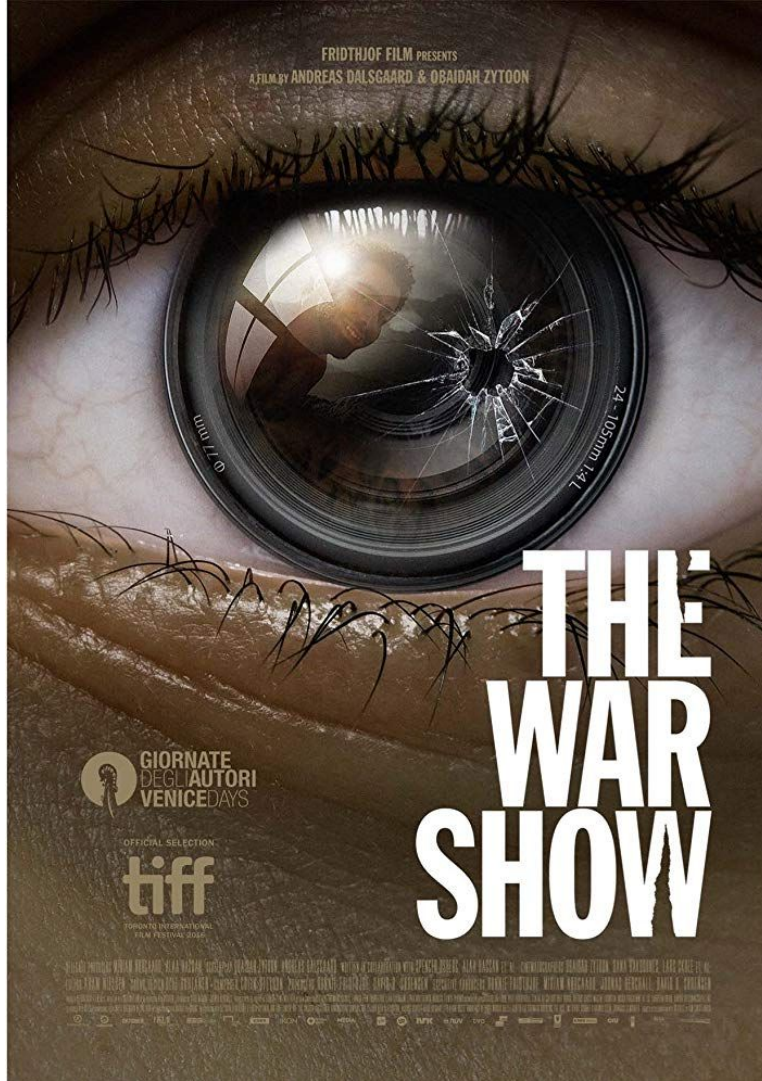
Suriyeli ya da en azından kökleri Ortadoğu topraklarında olan sanatçılar şüphesiz çektikleri belgeseller ile dünya seyircisi için farklı bir pencere açmayı başarmışlardır. Onların işlerinde izleyici belgeselin içerdiği gerçeklik duygusu ve bölgeye duyulan aidiyeti çok daha derinden hissedebilmektedir. Bölge insanı olan yönetmenlerin kameraları Suriye'deki tarafların tarihsel dizgede iktidar mücadelesini, baskıyı, muhalefeti, özgürlük mücadelesini, terörü, mezhep savaşlarını ve tüm bunların üzerinden oynanan küresel oyunları belgesellerinde yansıtmaya çabalamışlardır. Başta Beşar Esad iktidarının ve DAES'in sebep olduğu yıkımı dünyanın gözleri önüne seren ve çekimleri için kelimelerin yetersiz kalacağı ölçüde büyük özverilerde bulunan Suriyeli yönetmenlerin belgeselleri bu bağlamda büyük önem taşımaktadır.

İngiltere'de eğitim görmüş ve orada yaşayan Kuveyt doğumlu yönetmen Yasmin Fedda'nın 2014 yapımı *Queens of Syria / Suriyeli Kraliçeler* isimli belgeseli Ürdün'de sürgünde olan bir grup Suriyeli kadının Antik Yunan tragedyası Troyalı Kadınlar'ı kendi yorumları ile sahneleme macerasını anlatmaktadır. Savaşın getirdiği yıkıma yakılan bir ağıt niteliğindeki Euripides'in oyununda bir tarafta Yunan ordusunun yakıp yıktığı, tüm erkekleri öldürdüğü Troya şehri diğer tarafta da Atina'ya esir götürülmeyi bekleyen kadın ve çocuklar yer almaktadır. Hiç oyunculuk deneyimi olmayan bu kadınların oyunu sahneye koymak için sadece altı haftalık bir hazırlık süreci geçirmişlerdir. Sürgündeki Suriyeli kadınlar savaşın ezdiği, esir düşen ama direnen Troyalı kadınlarda kendilerini görmüşler, seslerini dünyaya duyurmak için mücadele etmektedir.

Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırının hemen karşısında yer alan Kobani özellikle Kürtler ile DAES'in savaştığı bölge olması bakımından dünya manşetlerinde yerini almıştır. Iraklı yönetmen Reber Dosky'nin *Radio Kobani / Kobani Radyosu* (2016) belgeselinde kazanılan mücadele sonunda büyük bir yıkım yaşamış olan bölgeye geri dönen sakinlerine kurduğu radyo istasyonu ile umut aşılayan genç bir kadının hikayesi perdeye yansıtılmıştır. Suriyeli yönetmen Obaidah Zytoon'un Danimarkalı meslektaşı Andreas Dalsgaard, ile birlikte çektiği bol ödüllü *The War Show / Savaş Şovu* (2016) 2017 yılında ülkemizde de !

İstanbul Bağımsız Filmler Festivali'nde seyirci ile buluşmuştur. Aynı zamanda bir radyo programcısı olan Obaidah Zytoon Suriye'deki direnişe katılmakla kalmamış kamerasını sadece rejimin değil her türlü otoritenin zulmüne maruz kalan kadınlar için çalıştırmıştır. Kadın bakış açısının çok az seyirciye ulaştığı düşünüldüğünde bu belgeselin benzerlerinde farklı olduğu anlaşılacaktır.

The War Show (2016) (Yön. Obaidah Zytoon & Andreas Dalsgaard)[§]

Feras Fayyad'ın yönettiği *De Sidste Maend i Aleppo / Halep'te Son Kalanlar* (2017) Halep'in yıkıntılarının altından yüzlerce insanı kurtaran Beyaz Miğferler'in kurucularından üç Suriyelinin günlük mücadelelerini seyirciye izlettirmiştir. Belgesel dalında Oscar adaylığı bulunan film birçok festival konuk olmuş tüm dünyada büyük ilgi gören yapım Sundance Film Festivalinden de büyük ödülle dönmüştür.

Acımasız saldırılardan kaçıp canını kurtarmak için başka ülkelere sığınan vatandaşlarına kamerasını çeviren Ziad Kalthoum *Taste of Cement / Çimentonun Tadı* (2017) isimli belgeselinde sürgündeki iki inşaat işçisinin seyirci ile buluşturmuştur. Lübnan iç savaşının ardında bıraktığı yıkıntıların üzerine dikilecek gökdelenlerin inşaatında çalışırken Suriye'de kendi evlerinin bombalandığını bilmelerinin yarattığı ironiyi çok iyi yakalayan yönetmen Suriyelilerin hem geçmişlerini hem de geleceklerini kaybetmekte olduklarının altını çizmektedir. Bir diğer Suriyeli kadın yönetmen Soudade Kaadan *Obscure / Belirsiz* (2017) isimli belgeselinde seyirciyi Suriyeli olduğunu hatırlamak istemeyen küçük Ahmet ile tanıştıır. Kendisine büyük acı veren gerçeklerden kaçmak isteyen ve konuşmayı reddederek sessizliğe gömülen Ahmet aslında ülkenin yıkımı ile Suriye'nin bireysel ve toplumsal hafızasının çöküşünü bir araya getirmektedir. Suriye'de yönetime karşı direnişe katılan biri mühendis biri heykeltıraş Saeed Al Batal ve Ghiath Ayoub isimli iki gencin

[§]<https://www.imdb.com/title/tt5719108/mediaviewer/rm3650292736>

belgeseli *Still Recording / Hala Kayıtta* 2018'de Venedik Film Festivali'nde FIPRESCI ve seyirci ödülleri ile birlikte toplam yedi ödüle layık görülmüştür. Gerçekte neler olup bittiğini özellikle de Esad yönetiminin 2013 yılında yüzlerce insanın ölümüne sebep olan sinir gazı kullanımını belgeleyen görüntüler büyük zorluklarla ülkeden çıkarılmıştır. Baskıya, yıkıma, yalanlara karşı ellerindeki son silah kameraları ile kuşatma altında bir ülkeden dünyaya seslerini duyurmaya çalışan belgeseller ile bölgede yaşanan travmanın yediden yetmişe ilklere işlemiş olduğu ve sonrasında en az savaşın kendisi kadar zorlu bir iyileşme döneminin Suriye'yi beklediği gözler önüne serilmektedir.

SONUÇ

Baas rejiminin propaganda aracı olarak görev yapan Ulusal Sinema Kurumu'na karşı duyulan tepki Suriyeli sinemacıları ulusal sinemanın varlığını çoğu zaman sert bir biçimde reddetmelerine sebep olmaktadır. Suriye sinemasının varlığından ziyade Suriyeli sinemacıların olduğunu sıklıkla dile getiren sanatçılar filmlerini boyun eğmek istemedikleri bir ideolojinin ulusal projesi olarak görmekten sakınca duydukları gözlemlenmektedir. 2000'li yıllardan bu yana ülkede yaşanan baskı ve kısıtlamalara rağmen genç video ve film yapımcıları daha toplumsal ve politik temaları benimsemiş, ülkedeki muhalefetin sesi olmak istemişlerdir. İktidara direniş ile başlayan ve şu an küresel güçlerin de desteği ile çok kanlı bir iç savaşa ev sahipliği yapan Suriye'de şu ana kadar on üç milyon kişiyi evinden olmuş ve neredeyse yarım milyon insan hayatını kaybetmiştir.

Belgesel sinemacılığı izleyiciye parçalanmış dünyaya dair daha geniş ve daha derin bir bakış açısı ile bir ekran sunmakta ve estetik yapılanmanın ötesinde çok önemli bir görev üstlenmektedir. Özellikle yaşadığımız dönemde etrafımızı saran bilgi kirliliği ve yozlaşmanın içinde cesur belgeselcilere büyük gereksinim duyulmaktadır. Belgesel film demokrasi, özgürlük ve sağlıklı bir toplum hedefi için gün geçtikçe daha farklı misyonlar üstlenmektedir. İzleyiciyi başkasının hayatının peşinden gitmeye zorlamakta, insanlığa dair paylaşım duygusu geliştirmesinin önünü açmakta, dışarıda kalan, öteki olana ses olmakta ve güç sahiplerini sorumlu tutmaktadır.

Suriye'nin çöküşü otoriter bir devlete karşı yeni bir direnişin dilini oluşturma çabasında olan Suriyeli sinemacılar için hem trajedi ve hem de bir bakıma özgürlük anlamına gelmektedir. Özellikle muhalif yönetmenlerin belgesellerine çağımızın iletişim olanakları sayesinde uluslararası erişim sağlanabilmiş ve pek çoğu Sundance, Altın Küre, Akademi ödülleri gibi büyük organizasyonlar tarafından ödüllendirilmiştir. Henüz sona ermesine dair ümit beslenilmeyen savaşın çılgınlıkları şu an için daha çok belgeseller ile dünyaya duyurulsa da bundan elli yıl sonra başta rejimin ve küresel güçlerin yaşattığı bu felaket ve yıkım sinemacılar için yaratıcı bir güce dönüşecektir.

KAYNAKÇA

- Baladi, Enab (2019). *The opposition's documentaries and the regime's narrative films... Thus Syrian cinema conveys the war.* <https://english.enabbaladi.net/> Erişim tarihi: 03.06.2019
- Bank, Charlotte (2017). "There is no Syrian cinema": Syrian filmmakers since the civil war. *Sight & Sound Magazine*, <https://www.bfi.org.uk/news-opinion/sight-sound-magazine>. Erişim tarihi: 22.06.2019.
- BBC Türkçe Haberler (2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>. Erişim tarihi:13.07.2019.
- Bidisha (2017). Syria on screen: how have movies represented the crisis?. *Sight & Sound Magazine*, <https://www.bfi.org.uk/news-opinion/sight-sound-magazine>. Erişim tarihi: 05.07.2019.
- Kömürcü, Mehmet Can (2018, 26 Ocak). Suriye'de neden iç savaş çıktı?. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr>
- Rıza, Enis (1997). Belgesel Sinema Üzerine. *Belgesel Sinemacılar Birliği 1. Ulusal Konferansı Bildirileri Mart 1997*, İstanbul: Aksüt Matbaacılık.
- Salti, Rasha (2007). *Insights into Syrian Cinema: Essays and Conversations with Contemporary Filmmakers*. NY: Rattapallax Press.